

01

สถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรี*

Western Architecture in Phetchaburi

ภัสภรณ์ ชีพชล **

Pasaphorn Cheepchol

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัยแบบพื้นถิ่นในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕”. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญอย่างเด่นชัด โดยแสดงออกผ่านทาง การสร้างพระราชวังและพระตำหนักที่ประทับขึ้นในเมืองเพชรบุรี โดยพระราชวังและพระตำหนักที่สร้างขึ้นเป็นสถาปัตยกรรมตะวันตกมีช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับการก่อเกิดสถาปัตยกรรมตะวันตกในกรุงเทพฯ เมื่อตะวันตกเป็นภาพที่ใช้แทนการก้าวสู่สมัยใหม่และความทันสมัย การที่พระมหากษัตริย์สยามมีพระราชดำริโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกในประเทศไทย จึงเป็นหนึ่งในเครื่องหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านความคิดในกรอบของโลกทัศน์แบบจารีตสู่การมองโลกแบบสมัยใหม่ การเปลี่ยนผ่านในกรอบความคิดนี้ส่งผลต่อแนวคิดการสร้างบ้านเรือนของข้าราชการบริพารและราษฎร

เมืองเพชรบุรีจึงปรากฏการนิยมนิยมนการสร้างบ้านเรือนอิทธิพลตะวันตกในหมู่ของข้าราชการบริพาร ขุนนาง คหบดี ตลอดจนพ่อค้าและราษฎรเพื่อการอยู่อาศัย โดยประกอบไปด้วยเรือนไม้อิทธิพลตะวันตก ซึ่งเป็นแบบทั้งทรงปั้นหยา ทรงมนิลา ทรงจั่วตัด และเรือนตึกซึ่งก่อสร้างด้วยอิฐปูน เพื่อตอบรับกับรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นพระราชานิยมและความทันสมัย ด้วยปัจจัยความพร้อมทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์แบบจารีตสู่โลกทัศน์แบบสมัยใหม่อย่างตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสร้างที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และปัจจัยภายในที่เมืองเพชรบุรีมีความพร้อมในเรื่องของพื้นที่ที่นำมาสู่การเข้ามาของพระมหากษัตริย์ ความพร้อมของวัสดุในการก่อสร้าง และความพร้อมของช่างฝีมือ

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, สถาปัตยกรรมตะวันตก, เรือนปั้นหยา, เรือนมนิลา, เรือนจั่วตัด

A b s t r a c t

During the reign of King Mongkut, King Chulalongkorn and King Vajiravudh, Petchaburi province was one the most important areas in Siam. This is reflected in the construction of royal residences in the province. The royal palace and residence built in Petchaburi is based on western architecture and were built during the same timeframe as the establishment of western architecture in Bangkok. As “Western” was considered moving toward modernization, the Siamese King’s intention to build the architecture with western influence in Thailand marks one of the most significant transitions of the Thai world outlook from conventional perspective to a modern world perspective. This transition of ideas affected the courtiers and people’s concept of building houses.

Consequently, it became popular to build houses with western influenced architecture among courtiers, nobles, wealthy merchants and citizens in Petchaburi province. The building consisted of either wooden or brick houses in a western influenced style. This building style also incorporated either a hip roof, gable roof or trimmed gable roof. This architectural style reflected the acceptance of new ideas which were becoming popular and were considered modern at the time. The reason for the popularity of this building style in Phetchaburi province came from both inside and outside of the province. The change from a conventional to a western modern perspective and changes to the construction of royal residences are the two main external factors. The main internal factor was the readiness of Phetchaburi province in terms of available area, which is the reason why the province was chosen by the King. Material and skilled craftsman in the province also played an important role in the popularity of this building style.

Keywords: King Vajiravudh, western architecture, hip roof, gable roof, trimmed gable roof

บทนำ

สนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามกับอังกฤษที่ลงนามกันในปี พ.ศ. 2398 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการนำเอาความคิดแบบตะวันตกเข้ามาเปลี่ยนแปลงสยาม ถึงแม้ว่าสนธิสัญญานี้จะมีสาระสำคัญมุ่งเน้นไปในเรื่องของการยกเลิกการผูกขาดการค้าขายกับต่างประเทศโดยพระคลังหลวง แต่เป็นผลให้มีเจ้าหน้าที่รัฐ พ่อค้า และแรงงานชาวตะวันตกหลั่งไหลเข้ามาในสยามเป็นจำนวนมาก คนกลุ่มเหล่านี้เข้ามาพร้อมกับการนำวิธีการดำรงชีวิต วิทยาการ วัฒนธรรม ศิลปกรรม ตลอดจนสถาปัตยกรรมแพร์อิทธิพลเข้าสู่สยามโดยปริยาย

เพชรบุรีเป็นเมืองหนึ่งที่ปรากฏสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกแพร่กระจายอยู่หลายแห่ง ทั้งจากหลักฐานสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่และภาพถ่ายเก่า ที่สำคัญได้แก่ พระนครคีรี พระรามราชนิเวศน์ ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ และพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ทั้งนี้ ไม่เฉพาะงานสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระมหากษัตริย์เท่านั้น แม้สถาปัตยกรรมของราษฎรโดยเฉพาะในเขตชุมชนเมืองก็พบเห็นบ้านเรือนรูปแบบอิทธิพลตะวันตกจำนวนมากไม่น้อย

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นที่มาและความสนใจใคร่ศึกษาถึงมูลเหตุ ปัจจัย และช่วงเวลาทีอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกแพร่เข้าสู่เมืองเพชรบุรี รวมทั้งลักษณะของสถาปัตยกรรมตะวันตกในเมืองเพชรบุรี โดยอาศัยจากการ

ศึกษาในส่วนของประวัติศาสตร์จากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจภาคสนามสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ทุกแห่งในเมืองเพชรบุรี และบ้านเรือนราษฎร ศึกษาเฉพาะที่สร้างขึ้นภายในบริเวณเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี บนถนน 2 สาย ประกอบไปด้วย ถนนดำเนินเกษมและถนนพานิชเจริญ ตั้งแต่บริเวณสะพานพระจอมเกล้าไปจนถึงถนนดำรงรักษ์ เขตตำบลท่าราบ และตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

วัตถุประสงค์ของบทความ:

- 1) ค้นหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในเมืองเพชรบุรี โดยเฉพาะในช่วงเวลาการรับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2349-2475
- 2) ทำความเข้าใจลักษณะสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนอิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏอยู่ในเมืองเพชรบุรี

ขอบเขตในการศึกษา:

- 1) ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาเฉพาะสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-7 (พ.ศ. 2394-2475)
- 2) ขอบเขตด้านพื้นที่ กรณีศึกษาสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ทุกแห่งในเมืองเพชรบุรี กรณีบ้านเรือนราษฎร ศึกษา

เฉพาะที่สร้างขึ้นภายในบริเวณเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี บนถนน 2 สาย ประกอบไปด้วย ถนนดำเนินเกษมและถนนพานิชเจริญ ตั้งแต่บริเวณสะพานพระจอมเกล้าไปจนถึงถนนดำรงรักษ์ เขตตำบลท่าราบ และตำบลคลองกระแชง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

- 3) ขอบเขตด้านเนื้อหา กรณีบ้านเรือนราษฎร เน้นศึกษาเฉพาะประเภทสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยและเรือนแถวกิ่งร้านค้ากิ่งพักอาศัย

สถาปัตยกรรมตะวันตกในสยาม

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การสร้างพระอภิเนาว์นิเวศน์ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งออกแบบโดยกรมขุนราชสีหวิกรม มีลักษณะคล้ายสถาปัตยกรรมคลาสสิกของยุโรป ตามข้อความในประกาศเทวดาในพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร เมื่อ พ.ศ. 2400 มีใจความกล่าวถึงมูลเหตุการสร้างพระอภิเนาว์นิเวศน์อย่างตะวันตกขึ้น เพื่อให้รับกับการเป็นที่เก็บเครื่องราชบรรณาการจากยุโรปและอเมริกา เท่ากับว่าสถาปัตยกรรมตะวันตกในสยามได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากพระมหากษัตริย์ (สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์ 2553: 27)

ในปี พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และกรมหมื่นวิษณุนาถ ไปดูงานปกครองที่สิงคโปร์ ได้พบลักษณะอาคารแบบตะวันตกที่รับเอามาจากอังกฤษ ผู้ยึดครองเมืองสิงคโปร์เป็นอาณานิคมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2362 รูปแบบของอาคารในสิงคโปร์จึงได้รับการนำเข้ามาเผยแพร่ในสยาม ประกอบไปด้วยตึกแถวและบ้านพักอาศัย 2 ชั้น มีมุขยื่นด้านหน้า ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกว่าตึกแบบกะหลาป่า งานสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกนี้ได้รับการสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สำคัญได้แก่ พระราชวังจันทร์

เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี และ พระนครศรีรี จังหวัดเพชรบุรี

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาปัตยกรรม หลวงที่เกิดขึ้นในช่วงรัชกาลของพระองค์เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจาก ตะวันตกเกือบทั้งสิ้น ในบริเวณพระบรมมหาราชวังมีการก่อสร้างหมู่ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ออกแบบโดยสถาปนิกชาวอังกฤษ จอห์น คลูนิส (John Clunis) เป็นอาคารคลาสสิกอย่างตะวันตกผสม ที่มีผังรูปตัว E หลังคาทรงโดม แต่ได้รับการตัดทอนจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่ไม่ต้องการให้มี อาคารแบบตะวันตกแท้ๆ กลางวังหลวง เป็นที่มาของการปรับหลังคาเป็น ทรงปราสาทตามโบราณราชประเพณีของไทย ด้วยรูปแบบที่ผสมผสานกัน นี้ทำให้ผู้เรียกขานพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทว่า “ฝรั่งสวมชฎา” นอกจาก สถาปัตยกรรมในวังหลวงแล้ว พระองค์ยังทรงสร้างพระราชวังแห่งใหม่อย่าง ตะวันตกที่พระราชวังดุสิต และตามหัวเมืองที่สำคัญต่างๆ เช่น พระราชวัง บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จุฬาราชราชนันท์ บนเกาะสีชัง จังหวัด ชลบุรี และพระรามราชนิเวศน์ (วังบ้านปืน) จังหวัดเพชรบุรี

ในรัชกาลนี้ นอกจากอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมตะวันตกจะเป็น ที่นิยมในพระมหากษัตริย์แล้ว ยังได้รับความนิยมจากพระบรมวงศานุวงศ์ ดังเห็นได้จากการสร้างวังด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก เช่น วังบูรพาภิรมย์ ในสมเด็จฯ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ดำหนักกลางวังท่าพระ ในสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งทั้งสองแห่งนี้ออกแบบ โดยสถาปนิกชาวอิตาลีเลียน นามว่า โจอาคิม แกรซี่ (Joachim Grasi) วังบางขุนพรหม ในสมเด็จฯ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ และวังปารุสก ใน สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกมาริโอ ตามานโย (Mario Tamagno) ชาวอิตาลีเลียน

ลำดับต่อมา ความนิยมสถาปัตยกรรมตะวันตกไม่ได้จำกัดอยู่เพียงใน กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น หากแต่แพร่ขยายมาสู่บ้านเรือนของกลุ่ม ขุนนาง คหบดี และพ่อค้าด้วย แตกต่างกันไปตรงที่วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ซึ่ง

ในสมัยนั้นบ้านเรือนของราษฎรส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดสร้างด้วยไม้ และยังคงปรากฏหลักฐานหลงเหลือมาในปัจจุบัน เช่น บ้านวินด์เซอร์

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะทรงเน้นความเป็นชาตินิยม มีการนำสถาปัตยกรรมไทยมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่สถาปัตยกรรมตะวันตกก็ยังคงความนิยมโดยพระมหากษัตริย์ทั้งพระราชวังในกรุงเทพฯ เช่น พระราชวังสวนสุนันทา พระราชวังพญาไท และพระราชวังในต่างจังหวัดอย่างพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม พระราชินิเวศน์มฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี ล้วนมีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกทั้งสิ้น แต่คล้ายลักษณะโอ่อ่า เป็นทางการ ด้วยผังแบบสมมาตรของสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก โดยปรับเปลี่ยนแนวสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมโรแมนติก (Romantic) ที่เน้นความเป็นธรรมชาติ มีบรรยากาศรื่นรมย์ และสะดวกสบายในการอยู่อาศัย (สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์: 290-291)

ขณะที่สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบเรือนบังกะโล (Bungalow) ซึ่งสร้างด้วยไม้ ลักษณะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงปั้นหยา ทำนองเดียวกับพระราชินิเวศน์มฤคทายวันก็เป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นสูงและข้าราชการด้วย ความโปร่งโล่ง มีระเบียบกว้าง และชายคายื่นคลุมโดยรอบ ทำให้เรือนเย็นนี้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นของไทยได้เป็นอย่างดี

สถาปัตยกรรมตะวันตกในเพชรบุรี

สำหรับเมืองเพชรบุรีนั้น สถาปัตยกรรมตะวันตกเริ่มปรากฏขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมตะวันตกในสยามที่กรุงเทพฯ คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การก่อสร้างพระราชวังบนเขามหาสมณ ถือเป็นการสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลตะวันตกในสมัยแรกของเพชรบุรี โดยสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2401 พระราชทานนามว่า พระนครคีรี พระราชวังแห่งนี้กระจายปกคลุมยอดเขาทั้งสาม โดยยอดด้านตะวันออกเป็นวัดประจำพระราชวัง ชื่อวัดพระแก้ว ยอดกลางประดิษฐานพระ

ธาตุจอมเพชร และยอดตะวันตกเป็นพระที่นั่งองค์ต่างๆ รวมทั้งหอซัवाल เวียงชัย (หอดูดาว) ออกแบบโดยกรมขุนราชสีหวิกรม ด้วยรูปแบบที่มีการผสมผสานสถาปัตยกรรมแนวประเพณีของไทยและแนวคลาสสิกของตะวันตกที่มีการใช้หลังคาจั่วและปั้นหยาทรงป้าน มีการใช้ซุ้มโค้ง ประดับด้วยลวดบัวปูนปั้น ทั้งยังปรากฏอิทธิพลศิลปะสถาปัตยกรรมจีนแทรกปนอยู่ด้วย เช่น การมุงหลังคาด้วยกระเบื้องกาบกล้วย การปั้นสันหลังคา เป็นต้น (ภาพที่ 1)

ในรัชกาลต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการสร้างพระรามราชนิเวศน์ หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม พระราชวังบ้านปืน ขึ้นในปี พ.ศ. 2453 โดยมีคาร์ล ดือห์ริง สถาปนิกชาวเยอรมัน เป็นผู้ออกแบบ ด้วยรูปแบบอิทธิพลสถาปัตยกรรมแนวบาร็อก (Baroque) ของเยอรมนี ลักษณะเป็นอาคารที่มีรูปทรงหลากหลาย มีหลังคาทั้งแบบโดม โค้งประทุน และหลังคาแบน ผสมผสานกันตามความซับซ้อนของผัง มีการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบและการเขียนลายแทนงานปั้นปูนแบบเดิม การก่อสร้างมาแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2461 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพที่ 2)

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงให้ความสำคัญกับเมืองเพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2461 โปรดให้มีการสร้างพระตำหนักยกพื้นหลังคามุงจากขึ้นที่ตำบลบางทะเล พระราชทานนามว่า ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ แต่เนื่องจากเป็นที่กันดารน้ำและมีแมลงวันชุกชุม (ศักดา สิริพันธุ์ 2543: 32) ในปี พ.ศ. 2467 จึงโปรดให้ย้ายไปสร้างที่ประทับแรมแห่งใหม่คือ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ขึ้นที่หาดชะอำ ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกมาริโอ ตามานโญ ลักษณะเป็นพระตำหนักยกพื้นหลังคาปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าวหลายหลังที่เชื่อมต่อกันด้วยระเบียงทางเดิน (ภาพที่ 3)

เพชรบุรีจึงเป็นเมือง ๓ วัง ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โปรดให้สร้างพระราชวังไกลกังวลขึ้นที่ชายหาดอำเภอสัตหิรา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เรือนอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรี

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในเมืองเพชรบุรีไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในรั้วของวังอีกต่อไป เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เริ่มบุกเบิกการสร้างตำบลดอนเพ็ดดอนตาอากาศขึ้นที่ชายทะเลชะอำในปี พ.ศ. 2464 เรียกว่า สหคามชะอำ เรือนสามหลังแรกของชุมชนชายทะเลแห่งนี้คือตำหนักของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ในปีต่อๆ มาเรือนพักตากอากาศของเจ้านายและคหบดีก็ค่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ ทั้งหมดมีลักษณะเป็นเรือนไม้ ใต้ถุนสูง หลังคาปั้นหยารูปหรือปั้นหยามผสมจั่วมุงกระเบื้องว่าว

รูปแบบของเรือนอิทธิพลตะวันตกดังกล่าวแพร่ความนิยมสู่หมู่ราษฎรในเมืองเพชรบุรีด้วย ปรากฏมีเรือนเยี่ยงนี้ในชุมชนเมืองเพชรบุรีหลายหลัง มีเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคามี 3 แบบ ทั้งทรงปั้นหย่า ทรงมนิลา และทรงจั่วตัด โดยเรือนปั้นหย่าเป็นเรือนที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาคลุมทั้ง 4 ด้าน ไม่มีจั่ว ใช้กระเบื้องว่าวในการมุงหลังคา (ภาพที่ 4)

เรือนมนิลา เป็นเรือนที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมบางครั้งมีมุข หลังคาเป็นทรงปั้นหย่าแต่จะแตกต่างกันตรงที่มีจั่วปรากฏอยู่ด้านหน้า วัสดุที่ใช้มุงหลังคาพบทั้งกระเบื้องว่าวและสังกะสี (ภาพที่ 5)

เรือนจั่วตัด หรือเรือนที่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเรียกเรือนที่หลังคาหน้าจั่วถูกตัดว่า เรือนหัวตัด เป็นเรือนที่มีลักษณะคล้ายกันกับเรือนมนิลา แตกต่างกันตรงที่บริเวณจั่วด้านหน้าที่มีการตัดส่วนบนของจั่วออกไป ซึ่งเรือนแบบจั่วตัดนี้ถึงแม้จะปรากฏให้เห็นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แต่กลับเป็นที่นิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 (น. ณ ปากน้ำ 2555: 298) (ภาพที่ 6)

เรือนไม้อิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้แก่ เรือนหลวงบารบประทุษฐ์ (จุฑานนท์) เรือนหลังนี้แรกเริ่มเป็นเรือนของมหาดเล็กในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ที่ประจำอยู่ที่พระราชวังบ้านปืน ต่อมาในปี พ.ศ. 2458 เกิดไฟไหม้บริเวณ

ตลาด เรือนหลังนี้จึงได้รับความเสียหาย รัชกาลที่ 6 จึงพระราชทานบ้านหลังใหม่ให้ โดยไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างนี้นำมาจากกรุงเทพฯ โดยล่องเรือมาจากทางบางตะบูน (จารึก จุฑานนท์, สัมภาษณ์: 24 สิงหาคม 2558) เรือนมีลักษณะเป็นเรือนไม้ 1 ชั้น มีใต้ถุน เสาด้านล่างเป็นปูนเหนือขึ้นมาเป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมด เป็นเรือน 3 ห้อง ด้านซ้ายสุดของเรือนมีมุข 8 เหลี่ยม ยื่นออกมา ฝาบ้านเป็นไม้ตีนอนบังใบ มีระเบียงและบันไดขึ้นจากทางด้านหน้าของเรือน เเจาะช่องประตูและหน้าต่าง เหนือประตูและหน้าต่างมีการทำช่องลม หลังคาปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าว บริเวณมุขมีจั่ว มีการฉลุลายประดับสวยงาม (ภาพที่ 7, 8)

นอกจากนี้ ในชุมชนเมืองเพชรบุรียังมีเรือนตึกซึ่งก่อสร้างด้วยอิฐปูน อาทิ เรือนเลขที่ 4 (บ้านวัดเวียงไชย) ซอยวัดเกาะ 2 ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ เรือนหลังนี้มีลักษณะผังเป็นรูปตัวอักษร L เป็นเรือน 2 ชั้น ผังก่ออิฐฉาบปูน หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าว โดยมีส่วนที่เป็นมุขยื่นออกมาหลังคาเป็นทรงจั่ว (ภาพที่ 9) และเรือนเลขที่ 5 (บ้านขุนวิเชียรพานิช) ซอยตรงข้ามศาลเจ้าตันโพธิ์ประตูเมือง ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ เป็นเรือนที่มีมุขทรงหกเหลี่ยม ทางด้านขวาของตัวเรือนผนังก่ออิฐฉาบปูน หลังคามุงกระเบื้องว่าว (ภาพที่ 10) ส่วนเรือนเลขที่ 374 (บ้านหมื่นสุขประสารราษฎร์) ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ มีลักษณะคล้ายตึกแถว ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังก่ออิฐฉาบปูน บริเวณหลังคาทำเป็นดาดฟ้าและใส่ลูกกรงกันตก (ภาพที่ 11)

ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีกับสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก

แม้ว่างานสถาปัตยกรรมตะวันตกยังปรากฏในเมืองเพชรบุรีตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มาแล้ว แต่ปรากฏในงานอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ หรือเป็นงานของชนชั้นปกครอง

หลักฐานที่อยู่ในเมืองเพชรบุรี คือพระนครคีรี หรือเขาวัง ต่อมาในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การปลูกเรือนอิทธิพลตะวันตกเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางมากขึ้นในกลุ่มขุนนางชั้นสูง ปรากฏหลักฐานในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก เช่น เรือนเจ้าพระยารัตนนิบศร์ (พุ่ม ศรีไชยยันต์) เรือนเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นต้น เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เรือนพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในผู้คนชั้นปกครอง แต่กระจายออกมาและพบเห็นได้บ่อยขึ้นในเรือนพักอาศัยของประชาชนทั่วไป

เมืองเพชรบุรีได้รับการขนานนามว่าเป็นเมือง 3 วัง พระมหากษัตริย์ทั้ง 3 รัชกาลให้ความสำคัญและเสด็จมาประทับอยู่เนืองๆ จึงมีความทันสมัยใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ เมื่อมีพระราชดำริให้สร้างพระราชวังที่ประทับ จึงนำเอารูปแบบอิทธิพลตะวันตกซึ่งมีความทันสมัยในช่วงเวลานั้นมาเป็นแบบแผนในการก่อสร้าง เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมตะวันตกในเมืองเพชรบุรี ทั้งนี้ในระยะแรกสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกเป็นสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ ไม่ปรากฏเรือนพักอาศัยอย่างตะวันตกในเมืองเพชรบุรี เนื่องจากราษฎรทั่วไปยังเข้าถึงได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัสดุก่อสร้างและความชำนาญของช่างฝีมือ

เรือนพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรีเป็นเรือนที่สร้างขึ้นภายหลัง ด้วยปัจจัยหลัก 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายนอก คือรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พระมหากษัตริย์ทรงนำมาใช้ในการก่อสร้างที่ประทับหรือพระราชวังมีการเปลี่ยนแปลง ไม่นิยมสร้างพระราชวังแบบประเพณีที่มีการใช้หลังคาซ้อนชั้นแทนสัญลักษณ์ของปราสาทเหมือนดังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งการสร้างที่ประทับแบบประเพณีมีขนบว่าเป็นแบบต้องห้ามที่สงวนไว้ใช้แต่ในที่ประทับของพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนพระราชนิยมมาใช้สถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกและสภาพของสังคมในสมัยดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่พระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับข้าราชการบริพาร จึงมีการสร้างบ้านแบบตะวันตกพระราชทาน

ให้ขุนนาง ประชาชนจึงสามารถปลูกสร้างตามแบบพระราชนิยมได้ เพราะรูปแบบดังกล่าวไม่ได้มีชนบทที่สงวนไว้อีกต่อไป จึงมักพบเห็นการสร้างเรือนพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกกระจายอยู่ในกลุ่มเมืองที่มีความสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

นอกเหนือจากแนวความคิดที่เปลี่ยนไปแล้ว ค่านิยมในการพักผ่อนตากอากาศก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างเรือนอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรี เมืองตากอากาศเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมของตะวันตกที่สยามรับมานอกเหนือจากการพักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังเรียนรู้การพักตากอากาศเพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ (วิริยยุทธ ศรีสุวรรณภิกขุ: 25) ก่อให้เกิดความนิยมในการเดินทางสู่เมืองชายทะเล ส่งผลให้เกิดการสร้างบ้านพักตากอากาศที่อำเภอหัวหินตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2460 ตามมาด้วยกลุ่มบ้านพักตากอากาศบริเวณอำเภอชะอำที่เรียกว่า “สหคามชะอำ” ในปี พ.ศ. 2464 ซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นเรือนอิทธิพลตะวันตก ด้วยความใกล้ชิดเชิงพื้นที่และระยะเวลา รูปแบบของเรือนพักตากอากาศจึงเป็นแรงบันดาลใจหนึ่งของเรือนพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรี

ปัจจัยภายใน คือความสำคัญของเมืองเพชรบุรีในประการที่พระมหากษัตริย์เข้ามาใช้เมืองเพชรบุรีเป็นที่ประทับและการเข้ามาของชนชั้นนำที่ติดตามมา เป็นเหตุให้วิทยาการด้านต่างๆ ถูกหยิบยกรนำมาใช้ที่เมืองเพชรบุรี รวมถึงวิทยาการและแนวความคิดทางด้านสถาปัตยกรรมในเวลาที่ใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ นอกจากนี้ ยังมีความพร้อมของเมืองเพชรบุรีเองในเรื่องของช่าง วัสดุ ช่างฝีมือในเมืองเพชรได้รับการฝึกฝนผ่านการก่อสร้างพระราชวังแบบตะวันตก เช่น การมีส่วนร่วมในการก่อสร้างพระนครคีรี พระรามราชนิเวศน์ ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ และพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน จึงได้รับการถ่ายทอดความรู้ตลอดจนลักจำนำเอาความชำนาญและรูปแบบมา

ในส่วนของวัสดุช่วงเวลาดังกล่าว ปูนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการก่อสร้าง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้

ก่อตั้งบริษัท ปูนซีเมนต์ไทย ขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2455 ที่บริเวณ บางซื่อ และเริ่มมีการผลิตปูนซีเมนต์ออกสู่ตลาดเมื่อปี พ.ศ. 2458 เมื่อปูนสามารถผลิตได้เองในประเทศ ทำให้ปูนมีจำนวนมากขึ้น ไม่จำกัดการใช้ เฉพาะงานก่อสร้างอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ วัง และวัดอีกต่อไป ส่งผลให้ปูนเป็นวัสดุที่เข้าถึงได้ง่าย จึงเป็นวัสดุที่มีความนิยมมากขึ้น ปูนเข้ามาสู่เมืองเพชรบุรีโดยทางรถไฟ ด้วยในช่วงเวลานั้นทางรถไฟสายใต้ได้สร้างเสร็จ และเดินรถมาถึงเมืองเพชรบุรีแล้ว ทางรถไฟสายใต้ที่สร้างต่อไปจากเพชรบุรี คือสายเพชรบุรี-สงขลา ซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2459 อีกทั้งตำแหน่งที่ตั้งของ โรงปูนก็มีความสะดวกในการขนย้าย จึงทำให้มีความสะดวกในการขนส่ง ปูนซีเมนต์มายังเพชรบุรี เมื่อปูนไม่ใช่วัสดุที่ยากแก่การเข้าถึงและเมื่อผลิตได้เองก็มีราคาที่ถูกลง ประกอบกับช่างในพื้นที่อาจสะสมความชำนาญในงานปูนมากขึ้นจากการก่อสร้างพระนครคีรีและพระรามราชนิเวศน์ จึงส่งผลให้ปรากฏเรือนที่ใช้วัสดุปูนเพิ่มมากขึ้น

ด้านรูปแบบ เรือนอิทธิพลตะวันตกในเมืองเพชรบุรีมีรูปแบบที่หลากหลาย ไม่เฉพาะเจาะจงแบบใดแบบหนึ่ง เพราะไม่ได้สร้างขึ้นด้วยข้อกำหนด สร้างตามแบบแผน หรือสร้างเพื่อตอบสนองหน้าที่การใช้งานอย่างเช่น เรือนไทยหรือเรือนแถวอิทธิพลจีน การเลือกนำเอารูปแบบของเรือนอิทธิพลตะวันตกมาใช้ในการก่อสร้าง เป็นผลมาจากการตอบสนองความต้องการ ทันสมัยของเจ้าของเรือนพักอาศัยโดยเฉพาะ เมื่อเรือนอิทธิพลตะวันตก ไม่ได้ถูกสร้างเพื่อใช้ในการตอบสนองหน้าที่การใช้งาน หากตอบรับรสนิยมของเจ้าของ จึงส่งผลให้เรือนอิทธิพลตะวันตกปรากฏกระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ (ภาพที่ 9) ทั้งบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นที่ตั้งของเรือนไทยมาแต่เดิม และบนถนนสายหลักซึ่งมักเป็นพื้นที่ของเรือนแถว เพื่อตอบสนองเจ้าของเรือนซึ่งอาจเป็นเจ้าของเรือนไทยที่มีอยู่เดิม เจ้าของร้านค้าขายคหบดีที่มีทุนทรัพย์พอในการก่อสร้างต้องการสร้างบ้านใหม่ให้ทันสมัย

สรุป

ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องยาวนาน เมืองแห่งนี้ไม่เคยร้างราผู้คน แม้ในครั้งที่กรุงศรีอยุธยาล่มสลายและบ้านเมืองถูกเผาทำลาย เพชรบุรีก็ยังคงเป็นบ้านเป็นเมืองอยู่ ไม่ได้ถูกทำลายลงไป การดำรงอยู่ของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยเดียวกันทำให้เพชรบุรีได้ชื่อว่าเป็นอยุธยาที่มีชีวิต การปรากฏงานสถาปัตยกรรมตะวันตกในเมืองเพชรบุรีในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 - 6 ถือเป็นประวัติศาสตร์อีกหน้าหนึ่งของเมืองที่ควรค่าแก่การศึกษาและบันทึกไว้

สถาปัตยกรรมรูปแบบอิทธิพลตะวันตกเริ่มแพร่เข้ามาสู่เมืองเพชรบุรีอย่างเป็นทางการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ด้วยการสร้างพระราชวังพระนครคีรี และปรากฏต่อเนื่องมาอีก 2 รัชกาล ต่อมา คือรัชกาลที่ 5 และ 6 ในงานสถาปัตยกรรมพระราชวัง ได้แก่ วังพระรามราชนิเวศน์ และพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ตามลำดับ ในระยะแรกยังคงจำกัดอยู่ในส่วนของงานสถาปัตยกรรมอันเนื่องในพระมหากษัตริย์ จากนั้นงานสถาปัตยกรรมตะวันตกก็แพร่ขยายความนิยมสู่พระบรมวงศานุวงศ์ คหบดี โดยเฉพาะในรูปของบ้านพักตากอากาศ สำหรับในส่วนของบ้านเรือนราษฎรนั้นความนิยมเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ราว พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา ด้วยปัจจัยหลัก 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์แบบจารีตสู่โลกทัศน์แบบสมัยใหม่อย่างตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสร้างที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และปัจจัยภายในที่เมืองเพชรบุรีมีความพร้อมในเรื่องของพื้นที่ที่นำมาสู่การเข้ามาของพระมหากษัตริย์ วัสดุในการก่อสร้าง และช่างฝีมือ ทั้งนี้กล่าวอย่างสรุปได้ว่า “พระมหากษัตริย์ เป็นผู้นำกระแสความนิยมสถาปัตยกรรมตะวันตกสู่สยามและเมืองเพชรบุรี”

ภาพที่ 1 พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ พระนครคีรี ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 2 พระรามราชนิเวศน์ ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 3 พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 4 เรือนปั้นหยา (ด้านซ้ายมือ) บริเวณสะพานพระจอมเกล้า ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

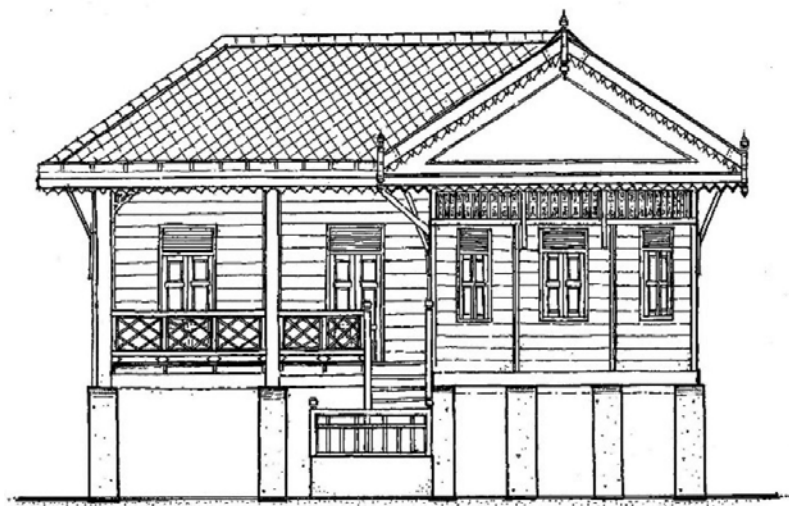
ภาพที่ 5 เรือนมนิลา ถนนดำเนินเกษม ตำบลคลองกระแซง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 6 เรือนจั่วตัด ถนนดำเนินเกษม ตำบลคลองกระแซง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 7 เรือนหลวงบ้านประทุษร์ บริเวณสะพานใหญ่ ตำบลคลองกระแซง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 8 รูปด้านเรือนหลวงบารามประทุษรุ
 ติมา: ภัสภรณ์ ชีพชล. “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัยแบบพื้นถิ่นในเขตชุมชนเมือง
 เพชรบุรี ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม
 พื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.

ภาพที่ 9 บ้านวาดเวียงไชย ซอยวัดเกาะ 2 ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัด
 เพชรบุรี

ภาพที่ 10 เรือนขุนวิเชียรพานิช ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 11 เรือนหมื่นสุขประสารราษฎร์ ถนนพานิชเจริญ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

บรรณานุกรม

จารึก จุฑานนท์, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2558.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา, 2507. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 22-25 เล่มที่ 12. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง], 2555. แบบแผนบ้านเรือนในสยาม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วิริยยุทธ ศรีสุวรรณกิจ, 2549. การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นน้ำสยาม พ.ศ. 2445-2475 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศักดิ์ดา ศิริพันธุ์, 2543. เพชรบุรี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

สมชาติ จิงสิริอารักษ์, 2553. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.